

№9

середа, 26 червня 2002 року

РОМАНИ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ДВОТИЖНЕВИК

РОМСЬКІ НАРОДНІ ВІСТІ
МАНУШАНО РОМАНО НЕВИПЕ

... Збудував я, люди, Храм оцей Високий.
В ньому Бог єдиний – то Циганське Слово...

Лекса Мануша

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

ВОГОНЬ В ОДЕЖІ СЛОВА

Написала ці рядочки й задумалася. Чи так воно насправді? У мас-медіа України працює значний загін трудівників пера. Час парламентських переговорів виявився тим лакмусовим папірцем, який проявив всіх і кожного зокрема. Посудить самі. Чималий журналістський загін – понад 30 тисяч творчих людей, здавалося, здатен гори перевернути. А що насправді?

Вибори у парламент, місцеві ради виявили, що у медіа-просторі доволі хаосу. Лише певне число газет, у т.ч. "Зеркало неділі", канал СТБ, окремі видання у столиці, областях подавали більш-менш об'єктивну картину переговорів. Значне число газет виявилися заангажованими на тих чи інших особах, виливали на голови конкурентів компромат.

Соромно говорити, але й деякі закарпатські ЗМІ пішли на повідку своїх видавців, так і не звільнившись від "прив'язаних ремінів". Якщо раніше "компартія - честь і совість" мала журналістів за "підручник", на яких час від часу "покрикувала", то нині, звільнившись від однієї опіки, значне число газетерів, тележурналістів, потрапили в іншу - видання партій, партійок, блоків, змагалися не в намірах подати правдиву інформацію, висвітлити під цікавим ракурсом ту чи іншу подію, а в тому, як би "вжальити" один одного, вкусити. До слова, про це говорила і в День журналістського свята головний редактор газети "День" Лариса Івшина у бесіді із "саме тою" Ольгою Таукач (телеканал "Травіс").

"Хочеться порядності, відвертості, щоб ніхто нікому

не чинив зла" - таке побажання напередодні Дня журналіста генерального директора телекомпанії "Травіс", авторки і ведучої телепрограми "Саме той".

Не погодитись із пані Таукач не можна. Читач прагне отримувати інформацію з усіх сфер життя столиці, міст, областей. Журналістам слід вчитися не "виживати" у виданнях, а жити повнокровно, щоб люди вірили своєму слову. Пам'ятаймо Франкове - про "вогонь в одежі слова". Слово ранить, піднімає, вбиває. Але й лікує!

Журналіст перебуває щодня на людях. Його має боліти у повному розумінні цього слова все, що діється в країні. Партія влади - не повинна душити свободу слова, надто в незалежних ЗМІ. Як тут не процитувати застереження впливової міжнародної організації "Репортери без кордонів", що не сміє бути утиксів преси ні з боку влади, ні Президента Леоніда Кучми. Омбудсмен Ніба Карпачова також наголосувала (і наголосує) на фактах "новітніх порушень свободи слова".

В нашій державі триває історія на шталі із Георгієм Гонгадзе. 15 квітня 2002 року прокуратурою Черкаської області було затрима-

но й кинуту за грати головного редактора київського тижневика "Свобода" Олега Ляшка. За що? А журналіст прийшов у прокуратуру, щоб свідчити у справі про наклеп на "високопосадовця прокуратури". Подібні приклади непоодинокі.

Тиск на мас-медіа, які виходять у областях, може бути різний, себто мати різні, "завуальовані" форми. Стосовно газети "Романі Яг" - єдині на сьогодні з статусом всеукраїнської (видається за сприяння фонду "Відродження") - то він виявляється у навмисному нереагуванні на критичні виступи (подібне мало місце після "касетного скандалу" в Арданові на ршавщині, гострих публікацій про безжалне побиття групи ромів правоохоронцями Ужгородського мськвідділу міліції тощо). Систематично журналістів цього видання ігнорують, не запрошують на брифінги, чиняться інші моральні утикси. Публікації, які привернули увагу читачів не лише нашої, але й інших представників ЗМІ області, які були запрошені на Міжнародну конференцію з прав людини, що проходила в Ужгороді, так і не відгукнулися на цей захід або ж подали "викривлену" інформацію ("Європа-центр"). Провладні ЗМІ усього підтримують. Навіть на X з'їзді Національної Спільноти журналістів України, який проходив 18-19 квітня у Києві й проводився із значною кількістю делегатів, не знайшлося місця для представників єдиного ромського газетного видання в Європі. Нонсенс!

Звичайно, нелегко працюється у такому специфічному виданні, як наше. Тут би потрібна допомога не лише творча (але й фінансова). Журналісти "Романі Яг" завоюють у маленького ромського читача, видаючи двомовний (ромською й українською) дитячий журнал "Кгаморо" ("Сонечко"). Це публіцистично-інформаційний кварталник для дітей молодшого шкільного віку (рекомендується для позакласного читання). Його засновник - Асоціація ромських громадських організацій "Єкріне" ("Єдність"). Видається за підтримки фонду "Матра" (Голландія). Безкоштовно поширюється це видання серед учнів ромських шкіл, дітей, у таборач, яких у області до сотні. Треба бачити, як радо беруть у руки школярі, їх батьки цей журнал. Але знову ж таки є одне "але". Тираж обмежений - 1000 екз. Це мізер проти потреби. Тут би універсально освітлювальні ініціативи, іншим спонсорам.

(Продовження на 2 стор.)

ПРЕДПЛАТА - 2002

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

Ось настав час, коли ми звертаємось до Вас у питанні вкрай важливого для редакційного колективу, - передплата газети.

Два роки "Романі Яг" виходила як обласна газета безкоштовно. Це було зроблено як єдиний моніторинг (вивчення попиту на єдине в Україні видання, яке порушує ромську тематику та проблематику).

Мусите знати, що з 27 лютого ц.р. газета з Центру Європи, яким є Закарпаття, долає дорогу не лише у 124 ромські табори нашого краю, але й в інші області України. Її читають і в столиці нашої держави, всіх місцях, де проживають роми, в системі Internet у різних країнах світу (у скороченому варіанті).

Моніторинг показав, що наше видання прагне мати читача. Більше того, у нас працюватимуть штатні кореспонденти у Києві, Львові, Харкові, Ізмаїлі, Одесі - інших містах, що дасть змогу ширше, всеоб'ємніше висвітлювати події у нашій державі й світі.

Газета - ромська. Двотижневик. Звідси виходимо з ціною, пропонуємо Вам передплату на вересень, жовтень, листопад, грудень.

Індекс	Назва видання	Періодичність виходу	Вартість видання з доставкою (грн.)		
			1 міс.	3 міс.	4 міс.
23630	"Романі Яг"	2 рази на місяць	0,99	2,97	3,96

Читайте нас, пишіть нам, пропонуйте актуальні теми. Будемо вдячні вашій критиці!

КОЛИ ВЕРСТАВСЯ НОМЕР

"ШАХТА" В ОБЛОЗІ ТАКСИСТІВ

Лише, вочевидь, Боже Провидіння не дало минулої п'ятниці скоїтися трагедії в мікрорайоні Ужгорода "Шахта". Утім, за порядком.

Під ужгородським райвідділом міліції в неділю після обіду зустріли схвилювану Ольгу Андріану Гаврилюк. Розповідала:

- Я мати затриманого сина. Його взяли ніби для дізнання. Сталася біда. Підрали таксиста. А його колеги во з'їхалися для "розбірок".

Поруч із матір'ю стояли її донька, себто сестра вісімнадцятилітнього Ярослава Шугара. Чекали на побачення.

Перед тим як разом із шеф-редактором газети "Романі Яг" Аладаром Адамом завітати у райвідділ міліції, ми побували на місці події в мікрорайоні "Шахта". Дізнавшись, що цікавимося історією, котра трапилася до десятка жителів. Прояснили тривожну ситуацію.

Дівчі судимий Раджо Сурмай, чоловік десь років тридцять, вдарив ножем у живіт і ший таксиста. Мабуть, що за викликом диспетчера в цей район з'їхалися 125 таксистів зі своїми машинами. Оточили всю "Шахту", табір по вулиці Тимірязєва. Стали в два ряди, як кажуть, готові постояти за товариша.

Порозмовлявши з ромами, той же неділі перед обідом поїхали в Ужгородський міський відділ міліції. Там про якусь трагедію не чули. Мабуть, нею займається райвідділ.

Багато не дізналися і тут. Черговий офіцер сказав, що група працівників виїхала в Перечин, бо там живе той, котрий завдав ран потерпілому таксисту.

Отже, розслідування буде продовжуватися. Вас, дорогі читачі, інформуватимемо як далі розвиватимуться події.

Оксана Квіт

РОМ-ПРЕС

Україна

Жінок більше ніж чоловіків

За попередніми даними всеукраїнського перепису, кількість населення Закарпаття становить 1 мільйон 257,7 тисячі осіб. Серед них 650,9 тис. (51,7%) - жінки та 606,9 тис. (48,3%) - чоловіки.

В Ужгороді - 117,6 тисячі; в Мукачеві - 82,2 тисячі; Берегові - 27,3 тисячі; Хусті - 32,4 тисячі.

Найбільші за кількістю населення райони - Тячівський - 172,5 тисячі; Виноградівський - 117,6 тисячі; Мукачівський - 101,6 тисячі; Іршавський - 100,9 тисячі. Найменші райони - Перечинський - 31,8 тисячі; Воловецький - 25,4 тисячі; Великоберезнянський - 27,9 тисячі.

Безробіття з жіночим обличчям

У сні було зареєстровано понад 1 млн. безробітних, з них майже 656 тисяч - жінки. Найвищий рівень безробіття в Рівненській, Тернопільській, Волинських областях, найнижчий - у Києві, Одеській області та в Криму.

Президент вибрав шефа своєї Адміністрації

Адміністрацію Президента очолив добре знайомим країнам Віктор Медведчук. З його іменем зв'язують і зміни у вищому ешелоні влади на Закарпатті.

Між тим призначення Медведчука главою Адміністрації Президента широко обговорюється і народними депутатами, і колегами по партії, і ЗМІ. Дехто із політиків вважає, що його кар'єра котиться по низхідній. Поживемо - побачимо.

Антоньєвій грозить відставка

Голови Демократичної партії України Ганні Антоньєвій непереливки критика сиплеться з усіх боків - від друзів і недругів по партії. Поразку її партії на виборах (разом із Демсоюзом) їй не пробачають, як і те, що пані Ганна "сама" пройшла в парламент і зайняла місце в фракції "За єдину Україну". На з'їзді партії, як свідчать деякі ЗМІ, нардепа очікує "переворот" із зміщенням її з голови партії.

Хто публікує ромів на страйк?

Народний депутат України Сергій Ратушняк у розлогих роздумах про те, що відбувається в місті і "Що робити?" ("РІО" від 15 червня ц.р.) вважає, що головний "комунальник" міста п.Льницький після відпочинку на Андриятих "за дорученням Трачука. Лободи, Погорелова, Різка і Шуфрина виганяє ромів на страйк". Страйкарі виставили петицію своєї вимоги. Наразі найближчим часом "Романі Яг" візьме від них інтерв'ю-підтвердження.

Сембер довів місто "до ручки", бо писав "дисертацію"...

Нарешті "гасме" стало явним. Так звана кандидатська дисертація недавнього мера Ужгорода Степана Сембера "коштує" місту... 1 000 000 гривень. А ще він "читає" лекції в Ужгородському національному університеті (отримав звання доцента!), за що подарував храму науки кінотеатр "Карпати". Чи не файно?!

Земфіра розтривожила гревні стіни замку

Крику, гвалту, музики під час виступу 25-річної Земфіри у стінах Ужгородського замку було набагато більше, ніж під час концертів українських зрок Руслани, Ірини Білик та інших. У виконанні сольські прозвучали в основному твори з нового альбому "14 тижнів тиші".

Запрошують "Таврійські Ігри"

Під патронатом Леоніда Кучми 28-30 червня 2002 року у місті Кавока на Херсонщині відбудеться XI Міжнародний фестиваль "Таврійські Ігри". Багатою і різноманітною буде його програма. Вона включає і спортивні заходи, конкурс краси "Королева України-2002" тощо.

Смерть Лобановського призвела до поразки "Динамо"?

Так схильні думати прихильники ще недавнього українського фаворита футболу. Сьогодні ж золото чемпіонату і Кубок України у донеччан. Кияни не витримали тягаря слави й "успішно" котяться вниз. Успіхом "Шахтар" завдячує італійському тренеру Скалі.

До речі, "Закарпаття" вже не гратиме у вищій лізі.

Чи скоро будемо з золотом?

Ось уже котрий місяць життя на Мужівському золотополіметановому руднику, що на Берегівщині, ледь жевріє. Із 350 працюючих 300 в безоплатних відпустках. Підприємством зацкавився голова ОДА Геннадій Москаль і "випросив" для його оживлення від першого віде-прем'єра Олега Дубини 10млн гривень для допомоги золотодобувачам. Ось так! Чи скоро будемо з золотом?

Робота активізується

Як повідомив нам голова Виноградівського районного культурно-просвітнього товариства "Романо Дром" ЛЛДЮрі, на Виноградівщині активізується діяльність ромських громад. Там нещодавно відбулися зустрічі ромів з головами сільських рад Шаланки, В.Копаня, Онок, де порушувалися питання перерозподілу земельних паїв, навчання ромських дітей.

"Ромашка" святкує

Минув рік із часу заснування ромської групи "Ромашка" при Ужгородському дитсадку № 3. Багато чого навчилася за цей час малеча. Діти стали й учасниками та переможцями різних конкурсів. Ромське товариство "Романі зор" ("Ромська сила") днями привітало семеро вихованців дитсадку з вступом на навчання у ромську загальноосвітню школу № 14.

ВОГОНЬ В ОДЕЖІ СЛОВА

(Закінчення. Поч. на 1 стор.)

Не має стояти осторонь і Комітет з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин.

Вогонь в одязі слова передбачає в країні, яка будує себе, вчитися постійно кожному журналістові, не перетворювати, образно кажучи, свободу слова у брудні технології, уникати жаргонної лексики на шпальтах газет, не боятися висловлювати свої думки, ставити актуальні проблеми, домагатися їхнього розв'язання.

Кожна газета бореться за читача. І це має бути інтелігентна

боротьба змістом, тематикою видання, проблематикою, актуальністю. Уважний читач, очевидно, теж хоче і має право безкомпромісно висловлюватися з тих чи інших животрепетних питань. Ми даємо йому слово. Запрошуємо до обміну думками.

Народний депутат України, голова Комітету з питань свободи слова та інформації Микола Томенко вважає, що сьогодні необхідно чітко визначити стандарти свободи слова. Та чи вони потрібні? Адже свобода слова передбачає внутрішню свободу журналіста, його готовність спо-

відувати власні правила та принципи... Подумаймо над цією тезою, етичними нормами...

Юліана Зейкан

Від редакції:

Важливі питання порушені в пропонованій вам, дорогі читачі, статті. Просимо всіх - журналістів різних видань, авторів, позаштатних диспувачів, просто не байдужих людей, продовжити розмову про проблему свободи слова, нашу пресу, необхідність створювати власні цінності, журналістську етику, майбутність тощо.

З надією на краще життя

Ми радіємо, пишаємося тим, що нарешті вперше в Україні відбувся ромський з'їзд, на якому йшлося про долю ромів. Про це ми дізналися з інформаційних новин по всіх каналах Українського телебачення 7 та 8 червня цього року. Сподіваємося, що, можливо, після з'їзду, українське суспільство перегляне своє ставлення до нас, ромів, визнаючи, що ми теж є частиною цього населення серед якого живемо і де народилися...

Якщо Україна по-справжньому прагне бути європейською державою, то вона має захищати права людини і національних меншин, в тому числі і ромів, як кажуть, не на словах і папірцях, а на ділі!

Погодьтеся, Віктор Ющенко,

народний депутат України, влучно сказав: "Не словом, а ділом!"

Леонід Савицький,
Кіровоградська область

На світліні: ромські дівчата зліва направо - Люба, Ліда, Софія та Алта, живуть з надією на краще.

"Романі Яг" у наступному номері Найлачи "лачо" сіклібен

Непоказна "показова" освіта

Чи не вперше досить різко, як кажуть, у наказовій формі на першому Всеукраїнському конгресі ромів, прозвучало питання про занедбаність освіти серед цієї категорії населення.

Посудьте самі: ми вже досі до 12-річної освіти, оцінюємо знання за 12-бальною системою,

а ромі як обходилися мізерною освітою, коли батьки казали: "Вмієш читати, писати, рахувати, то йди заробляй на життя", так і обходяться.

Тепер же держава ставить питання, що перехід на 12-річну середню освіту "обійдеться" державному бюджету у три мільярда гри-

вень". За словами першого заступника голови комітету Верховної ради з питань науки та освіти академіка Ігоря Юхновського, школа даватиме не тільки середню освіту, а й основи певної спеціалізації, і після 12-річного навчання випускник отримає базову підготовку для включення у виробничий процес.

Для ромів молодих і тих, хто ще за партами у молодших класах, подібні откровення сівоголового академіка не що інше, як мф.

Про біди ромської освіти, її плюси і мінуси читайте у наступному номері газети.

НАС ЧИТАЮТЬ

Амен егенел е лума е амала ла газетакі

Розширюється географія друзів газети

Статистика використання серверу <http://www.romaniyag.uz.ua> за травень 2002

№	к-ль запитів	Крайні
1	1152	38.41%
2	649	21.64%
3	566	18.87%
4	241	8.04%
5	121	4.03%
6	91	3.03%
7	21	0.70%
8	20	0.67%
9	20	0.67%
10	18	0.60%
11	17	0.57%
12	16	0.53%
13	15	0.50%
14	13	0.43%
15	13	0.43%
16	8	0.27%
17	6	0.20%
18	5	0.17%
19	3	0.10%
20	2	0.07%
21	1	0.03%
22	1	0.03%

Удар

по ромах!

Днями тисячі закарпатців, які мали надію, що завершать вчасно будівництво своїх зруйнованих осель, з прикрістю дізналися, що Кабінет Міністрів України підготував проект "Про ліквідацію Урядової комісії та штабу з питань ліквідації наслідків стихійного лиха у Закарпатській області".

Цікаво, що в цьому розпорядженні нема жодного слова про те, що на Закарпатті сталося лихо не лише 4-5 березня 2001 року, а й у листопаді 1998-го.

Мусимо констатувати, що деякі, коли не сотні ромських родин опиняться у безвиході, бо через відсутність державного фінансування їм не вдасться добувати пошкодженні оселі.

Губернатор області Г.Г. Москаль з цього приводу мав, буквально перед виходом цього номера газети, не дуже приємну розмову з першим віде-прем'єром міністром України Олегом Дубином. Він дав деякі обіцянки. Однак питання щодо ліквідації комісії залишається відкритим.

- Аладар Аладаровичу, розкажіть коротко про себе. Адже династія ромських Папів знана в Ужгороді і за її межами, виділялася організа-торськими здібностями й своєю професіоналізмом.

- Почну здалеку. Мій дід Янош Пап виходець з Угорщини. Переважно займався конярством. Його син Аладар, а мій тато, був чудовим музикантом і грав на багатьох інструментах. Навчився він грати самостійно у таборі й вважався музикантом-самоучкою. Грав переважно у корчмах, а пізніше в ресторанах, заробляючи кошти на хліб насущий. Сподобалася йому ромка з табору на "Мочарі" (нині табір на "Шахті") й там оселився. У сім'ї було 4 дітей - два сини і дві доньки. Батько зрозумів, що дітям треба вчитися і надавав цьому велике значення. Ретельно контролював і слідкував за дітьми. Я успішно закінчив Ужгородську СШ № 5 у 1970 році й вступив у Львівський залізничний технікум, здобув професію провідника. Далі служив в лавах Радянської Армії, після демобілізації працював за спеціальністю на залізничній станції провідником, а потім бригадиром. Далі у Падюні з дітьми ромів. Одружений Сим'я - дружина красуня Омка, домогосподарка, син Аладар, студент III курсу юридичного факультету МАУП, і дванадцятирічна донька Вікторія, учениця СШ № 5, солістка фольклорного дитячого ансамблю "Ром Сом".

- Що спонукало вас створити Товариство "Ром Сом"?

- Головна причина - проблеми ромів. Це цивілізований спосіб вирішення всіх проблем. Перше Товариство "Рома", яке очолювали два однофамільці Аладар і Йосип Адами, не могло вирішити усі проблеми ромів. Я був заступником голови Товариства "Рома". Відчув, що мені стало тісно у цій общині, і що дозрів мораль-

грант по проекту створення ромської студії для ромських дітей, медико-просвітницького центру. Минулого року провели I Міжнародний молодіжний фестиваль ромського мистецтва в Ужгороді. Підтримував його також Карпатський фонд (керівник Ігор Ілько) й управління смі та молоді при облдержадміністрації. На фестиваль отримали 3 тисячі доларів.

- Чим займається наразі ваша община і які завдання і перспективи стоять перед товариством?

гно активними добавками для підвищення імунітету в організмі.

Підтримку сподіваємось отримати від міграції, яка займається проблемами Голокосту.

Новий час, нові вимоги у незалежній Україні диктують і свої нові проблеми. Оскільки Товариство "Ром Сом" займається і юридично-консультативною роботою, то за цільовим направленням вчаться кілька чоловік в Академії МАУП на юридичному факультеті. Це - Аладар Пап-молодший, Вільмош Пап, Тиберій Кешель, Іболя Кешель та сам голо-

Закарпаття "Ром Сом", де висвітлюємо усі проблеми ромів та їх успіхи.

- Нещодавно у Києві відбувся I з'їзд ромів. Чи були ви учасником і яке від нього маєте враження?

- Так, я був делегатом I з'їзду ромів. Нас кілька було від Закарпаття. Це - Аладар Адам, Йосип Адам, Еміл Пап, Ігнат Тирпак і я, Аладар Пап.

Враження було надзвичайно велике, цікаве і захоплююче. Ми познайомилися з багатьма представниками різних організацій і

Аладар Пап: "Батько зрозумів, що діти повинні вчитися і здобувати освіту"

Не секрет, що життя ромів за будь-яких часів було нелегким. Більшість ромів кочували по цілому світу. Голод, холод, беззахисність переслідували їх. Але прагнення до волі, свободи і незалежності почало об'єднувати їх. Національно свідомі роми, знані в Ужгороді і за його межами, почали збиратися до ромови, а потім згуртувалися у товариства.

Усі виконують спільну ромську справу, щоб роми були повноправними громадя-

ми в суспільстві, в якому живуть, здобували освіту, спеціальність, були натрієтами своєї держави, а головне - утверджували свою культуру, мистецтво, досконало володіли своєю мовою, шанували звичайні предків, були цивілізованими людьми, повноцінними громадянами України.

Сьогодні наша розмова з представником однієї з ромських організацій, головою Товариства "Ром Сом", делегатом I з'їзду ромів Аладаром Аладаровичем Папом.

но, духовно і професійно, щоб самому створити окрему гілку культурного товариства ромів Закарпаття. Так у 1997 році було засновано нове ромське Товариство "Ром Сом", яке я почав очолювати. До складу общини входить 9 чоловік. Це - Володимир Гончаров, який займається питанням оздоровлення ромів і паралельно працює в управлінні облдержадміністрації з планування смі; Аладар Пап-молодший, студент III курсу юрфаку Ужгородської МАУП - відповідає за спрямування ромської молоді; Епі Беняк - завідує відділом фізичної культури і спорту; Юрій Чурей - заступник голови Товариства "Ром Сом"; Катерина Микита - бухгалтер та ін.

- Який зиск від цього маєте? Яку мету переслідуєте?

- Це благодійна, неприбуткова організація, яка займається відродженням ромської культури та мистецтва, оздоровленням і захищає юридичні права ромів у побуті. А головне - авторитет серед ромів.

- Хто спонсорує Товариство "Ром Сом"?

- В основному Товариство спонсорує фонд "Відродження". Товариство "Ром Сом" вирало

- Нашим Товариством "Ром Сом" створено дитячий ансамбль "Ром Сом", який став лауреатом обласних, всеукраїнських та міжнародних фестивалів (Будапешт, Братислава, Москва), завоював вищу нагороду Гран-прі на міжнародному фестивалі "Золотий лебедь" у Миколаєві в 1999 році. Відкрито музичну студію при школі-інтернаті для ромських сиріт у смт Перечин, вирішуємо також їхню проблему влаштування після закінчення 9 класів. Боді опиняються на вулиці. Тому беремо на себе обов'язок влаштування дітей-сиріт у різні училища. Створено першу ромську дитячу студію мистецтв при Падюні. Приміщення для занять виділено безкоштовно, а обладнання аудиторій зроблено високоякісно і модерно за кошти "Ром Сом".

Плануємо відкрити Центр медико-соціальної допомоги. В основному - це лікування і профілактика захворювання ромського населення на туберкульоз.

Для ромської молоді виділено 2 палати, почнемо їх обладнувати за кошти Товариства "Ром Сом", додатково виділятимемо харчування, а також ліки з біоло-

ва Товариства "Ром Сом" Аладар Пап-старший навчається у Державному інституті інформатики, економіки і права. Мальвіна Лакатош після закінчення культурно-освітнього училища вступила в Інститут культури.

Ці студенти планують заснувати в Ужгороді Клуб-центр молодих ромських студентів. Уже ретельно і плідно над цим працюють під керівництвом Аладара Папа-молодшого.

Товариство "Ром Сом" випустило і 2 інформаційні листівки Культурного товариства ромів

товариств ромів багатьох міст незалежної України. Накреслили нові завдання, обмінялися досвідом, прийняли Статут і Програму. З метою показати усі наші здобутки й напрацювання запрошили у наше товариство членів інших товариств з різних міст нашої держави. А з їхнього боку реально оцінити усі створені наші проекти й запропонувати те, що в них є найкращим у напрацюваннях.

Нас бачили глядачі усієї України. Проблеми, які вирішувалися на I з'їзді були коротко висвітлені в інтерв'ю на каналі "1+1" та інших каналах з делегатом з'їзду, головою Товариства "Романі Яз" Аладаром Адамом. Ця передача зшивалася багатьох людей і не тільки ромів.

- Що побажаєте нашим читачам?

- Щастя, здоров'я, успіхів у житті та професійних справах, терпентності й витримки під час спілкування з членами меншин.

- Дякую за розмову.

Розмову вела
Волика Опаленик

ТАК ТРИМАТИ, ПАВЛЕ АНДРІЙОВИЧУ!

Вже кілька років по вул.Заньковецької та 8 Березня працює два павільйони з ремонту взуття. А відкрив їх майстер високого класу ром Павло Андрійович Адам. За весь час його роботи не було ні одної рекламної відвідувачів, сплачує часно податки державі. Чудовий сім'янин, виховав двох хлопців 14 і 17 років. Від роботи немає відбою, адже новий район великий, поруч ринок, магазин, кафе і людям зручно приходити сюди. Хотілося, аби таких ромів-підприємців було побільше.

Так тримати, пане Павле Андрійовичу Адам!

Ернест Бучко, заслужений працівник культури України
На світліні: ПААдам за роботою

Василеві Рогачу - довічну стипендію

Василеві Андрійовичу Рогачу - автору книжки "Життя в боротьбі", багатолітньому політику державі. Чудовий сім'янин, виховав двох хлопців 14 і 17 років. Від роботи немає відбою, адже новий район великий, поруч ринок, магазин, кафе і людям зручно приходити сюди. Хотілося, аби таких ромів-підприємців було побільше.

Так тримати, пане Павле Андрійовичу Адам!

в'язнів і репресованих, яку він очолює.

Варто сказати, що коли не іменних, то боді значних стипендій заслуговують й інші полтав'язні та репресовані Закарпаття. Прикро констатувати, що живуть ті, які наближали незалежність України бідно, коли не потрібно, деки з них, як поет Василь Скрипка, художник Андрій Скрипка, політв'язень Іван Мирон, який відсидів 25 років без 12 годин, досі не реабілітовані. Чи не час бо над цим задуматися й Президенту?

Зіта Юрашко

ФАЙМА, НА ДОУЖАРАГА О ЛОВЕ... МАБУТЬ, НЕ ДОЧЕКАЄМОСЯ ГРОШЕЙ...

Федір Олаг у листі в редакцію із сумом відповідав на своє ж запитання, вине-сене в заголовок:

"Таки не доживемо, бо не допомагає ні Звернення Асоціації ромських громадських організацій "Скгіне" ("Єдність") до високого державника нашої країни - прем'єр-міністра Анатолія Кінаха, яке публікувала "Романи Яг", ні до інших високих посадових осіб панів Удовенка та Правденка. Кілька тисяч жертв нацизму із Закарпаття, як і тисячі таких же вивезених на примусові роботи до Німеччини, інших країн, мобілізовані на працю у себе вдома, їхніх удів, синів і доньок (останні вже встигли посівати) все ще на щось сподіваються..."

Правий ром Федір. Чинювник у нашій державі чимало - бездушних, із бронжилетними серцями. Навіть від п.Кінаха та п.Правденка ніхто не відповів досі. А мають же й пан Анатолій (Кінах), і пан Сергій (Правденко) у своєму відомстві десятки тих, хто міг би за їхнім дорученням розібратися по суті, відповісти людям хворим та немичним, яких щодень меншає. Помирають безпосередні раби, котрі споруджували різні військові укріплення, мости, дзоти у Карпатах (так звані Лнія Арпада), бранці польських копалень, де добувалися камінь та вапняки (недавно пішли із життя Маріно, Муржа, інші), невільники на сільгоспроботах у Угорщині, Чехословаччині, Німеччині... Час неблаганний.

...А архіви, куди надсилаються десятки листів із нашої редакції, відбуваються відписками. Не відповів Надзвичайний і Повноважний посол України в Польщі п.Дмитро Павличко (пішов у

відставку). Але ж посольство не вихало разом із відомим поетом, могли б його відповідальні працівники поцікавитися, зробити свої запити в архіви... Могли б... А, очевидно, якби п.Анатолій Кирилович дав вказівку... з Кабінету Міністрів. Як бачите, без вказівки у нас не можуть чи не хочуть нічого робити.

Обмежується відписками ще недавня старша сестра "великого і могутнього" Союзу пані Росія. Днями звернулася до її посла в Україні Віктора Черномирдіна. А вже нам відомо, що в Росію після сумнозвісного провалу гекачепе разом із головним кадебістом Галушкою помандрували й тисячі архівних справ нинішніх громадян України.

Депутат Верховної Ради пан Геннадій Геннадійович Удовенко оперативно зреагував на Звернення в очолюваний ним раніше Комітет з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин. Виявляється, відповісти він попросив відповідального працівника з Українського національного фонду "Вза-

мопозоруміння і примирення" пана Лушнікова. Ось його, себто п.Удовенка, відповів:

"Шановний Ігоре Миколайовичу!

До нашого Комітету надійшло звернення від Закарпатської асоціації ромських громадських організацій "Скгіне" ("Єдність") з приводу виплати компенсації ромам - жертвам нацистських переслідувань. На думку заявщиків, існуючий порядок надання документального підтвердження перебування циган у таборі примусової праці унеможливило отримання ними компенсації.

В листі вказується, що урядом Російської Федерації проблема виплат компенсації ромам знята. Можливо, слід використати цей досвід в Україні?

Простимо розглянути зазначені звернення і про результати повідомити Комітет на запити.

З повагою, голова Комітету "Вза-

що ж, будемо сподіватися, що незабаром нам відповість п. Лушніков. До слова, в пресі повідомлялося, що п.Лушнікова викликали слідчі з Ганновера (Німеччина), де у в'язниці сидить колишній нардеп від Закарпаття сумно відомий Віктор Жердицький, давати показання по справі коштів "Градобанку"...

Таки сумні історії зі здоровими і "посадовими героями". На жаль.

Не втрачє редакція надії. І пошта доставляє ще одного листа. Цього разу Генеральному консулу Угорщини в Ужгороді п.Сокачу. Він усно (в телефонній розмові) обіцяв звернутися в архів Саболч-Сатмарської та інших сусідніх із Закарпатською областями Угорщини, де відбували примусові роботи роми з нашого краю, себто Закарпаття.

Отже, пишемо, телефонуємо, стукаємо у двері управління СБУ в Закарпатській області, іздимо й записуємо скупі свідчення живих, систематично публікуємо їх на шпальтах газети. Дорога кожна крапинка. Бо ж відходять живі, несучи з собою в могилу спомини...

Юліанна Зейкан

Р.С. Пропонуємо увазі читачів коментар керівника прес-служби Українського національного фонду "Взаєморозуміння і примирення" Раїси Будко:

Останнім часом до редакції надходять листи від людей, котрі під час Другої світової війни були вивезені на примусові роботи до Німеччини. Вони стурбовані тим, що особи, які проживають в одному населеному пункті й мають однакові права на компенсацію, отримують її чомусь неодноразово. На що сподіваються тим, хто на противагу односельцям і досі чекає на гроші?

Насамперед зазначу, що заримки виплати компенсації немає. Більше того, ми навіть випереджаємо графік, що склав німецький фонд "Пам'ять, відповідальність і майбутнє", створений на підставі прийнятого бундестагом закону. На 1 травня 2002 року понад 128 104 жертви нацизму отримали першу частину належної їм компенсації (нагадаю, що компенсація виплачується двома етапами - 65 і 35 відсотків. Другу частину вони отримають після розгляду всіх поданих заяв).

Раз на два місяці ми надсилаємо до Німеччини списки претендентів, їх перевіряють представники фонду "Пам'ять, відповідальність і майбутнє", а вже тоді кошти надходять до України, де й виплачуються жертвам нацизму.

Тепер щодо другого запитання. На жаль, вік і стан здоров'я колишніх примусових працівників з погляду німецького законодавства не дають підстав для першочергової виплати компенсації. Отже, вона виплачується відповідно до згаданих списків (звісно, якщо документи претендентів оформлені належним чином). Але ми розуміємо: для людей, які втратили здоров'я, підневільно працюючи на промислових підприємствах та в сільському господарстві, важливий кожен день, тому намагаємося сприяти якнайшвидшій виплаті компенсації особам, старшим за вісімдесят років, та інвалідам.

Від редакції
Як бачите, у коментарі йдеться лише про компенсацію жертвам нацизму, вивезеним на примусові роботи до Німеччини. Щодо інших?

На світліні: Федір Олаг.

- Розкажіть про себе, про своїх батьків та про роботу.

- Вся моя сім'я походить з ромів. Батько з мамою, дідуся з бабусями. Батько, Степаненко Іван Іванович, все життя пропрацював заголівником, мати, Степаненко Марія Максимівна, була домогосподаркою. Нас в сім'ї було четверо - я, два старших брата і сестра. Працюю тренером з боксу, практично все своє життя в спорті. Закінчив Білоцерківський сільськогосподарський інститут, з десяти років займаюся боксом, виконав всі нормативи і отримав звання майстра спорту Радянського Союзу, 12 років працюю з дітьми, виховую учнів. Серед моїх вихованців є чемпіони України і багато призерів чемпіонатів Європи.

- Ви професійний боксер?
- Ні, я працюю в любительському боксі.

- У вас є секція, де займаються ромські діти?

Спорт - насамперед здоров'я!

Пропонуємо до вашої уваги інтер'ю, взяте на Першому з'їзді громад ромів в Україні, з майстром спорту з боксу, тренером, просто чудовою людиною Миколою Івановичем Степаненком.

- У нашій секції займаються ромські, українські, російські, єврейські діти. Практично у нас представлені всі національності. Оплати з дітей ми не вимагаємо, вони займаються безплатно, приймаємо всіх бажаючих. Мій племінник виконав звання в кандидати майстрів спорту, син мій займається боксом, був двократним чемпіоном України серед юніорів, а також призером України. Зараз готуємося поїхати на чемпіонат Європи, якщо вистачить грошей.

- Як ви вважаєте, ромська молодь може займатися спортом і бути переможцем?

- Серед ромів є дуже багато перспективних спортсменів. Головне завдання ромської молоді - більше часу приділяти навчанню, вихованню - інтелектуальному, спортивному та естетичному. У нас є дуже сильний боксер, майстер спорту міжнародного класу. Сам він з Горлівки, це - Віктор Пунгало - двократний призер Радянського Союзу, фіналіст чемпіонату Європи, хороший і сильний боксер у важкій вазі.

- Яка на сьогодні ваша одна з найбільших проблем?

- Проблем у нас є чимало. Але нам їх допомагають вирішувати обласне управління спортивного товариства "Спартак", а точніше його голова Новокрещонний допоміг нам купити ринг, мішки, рукавиці, форму. Але зараз у нас, на жаль, не вистачє форми, слабке матеріальне забезпечення. Тому існують проблеми участі в тренувальних зборах, виїздах на змагання. Боксер росте лише

тоді, коли бере участь в змаганнях і зустрічається з суперниками свого рівня, одних тренувань недостатньо. І коли в нас буде високий рівень, тоді буде і спортивна майстерність. На жаль, не вистачє матеріальної підтримки, не вистачє спонсора. Бюджет у нас дуже слабенький, нам допомагають, але дуже мало.

- Скажіть, будь-ласка, на місці роботи і проживання ви не відчуваєте дискримінації?

- Спочатку я відчував її, навіть з боку адміністрації, зараз це питання трохи вляглося. Є багато людей, від яких я чую, що моє місце на базарі, що я не повинен займатися з дітьми, що ми лише

На світліні: М.І.Степаненко з боксерами України та з братами Кличками.

тратимо бюджетні кошти. Дискримінація відчувається. Але ми на це намагаємося не звертати уваги, бо вважаю, що ці люди недалеки. Ми просто працюємо і намагаємося виконувати свою роботу достойно, а на інші перешкоди стараємося не звертати уваги.

- Які ромські організації ви знаєте?

- В Ужгороді Товариство "Романи Яг", а також в Золотоноші є ромська організація "Аме Рома", в Києві, яке очолює Ігор Крикунов, в Одесі, Ізмаїлі.

- Ви зверталися в ці Товариства, щоб спільно провести якийсь захід?

- Я звертався у Фонд "Відродження", щоби створити проект з спорту, змагань. Мені сказали, що на спорт фінансування нема. Також я звертався в посольство Нідерландів, нам також відмовили по тій же причині, що спорту не допомагають. Вони можуть тільки допомогти в придбанні літератури, методичних посібників, а впровадненні спортивних змагань - ні.

- Я вдячний вам за чудовий виступ, Товариство "Романи Яг" буде співпрацювати з вами і допоможе вам.

- Дякую. Будемо з великим задоволенням співпрацювати з вами.

Розмову вів
Аладар Адам.

НА КОНТРОЛІ В "РОМАНІ ЯГ"

Погрозами далеко не підеш

Доправди, що це так. А саме погрози з боку рідні та "вірних осіб" голови Арданівської сільської ради Станинця останнім часом сиплюються на молодого рома Юрія Митровича та його дружину. Мовляв, виносять сміття з хат: то про "мертві душі" написав, які з небес спускалися, аби проголосувати за "владодержачих", то домагається прав на власну хату і навіть дійшов до учасників міжнародної конференції з прав людини, яка проходила в Ужгороді, то на касету ніби за "намовою" цього молодого рома записали нецензурну перепапку голови сільради та його секретарки з ромкою, яка прийшла в незручній для обох час просити звичайної довідки.

Не все то, як кажуть, Митровича робота. Інші жителі ромського табору теж уже "прозріли", бачать, що виторвати може голова. Йому б не погрожувати

тим, хто критикує діяння поважної посадової особи великого села, а прислухатися. Адже досі не покарано тих, хто побив Митровичів - Юрія і його дружину.

Минулої середи (19.06. ц.р.) мали члени виізної редакції "Романі Яг" бесіду з заступником голови Іршавської райдержадміністрації Савком, (сам Митрович із дружиною виїхали на сезонні роботи за межі області). Порушувалися і проблеми аварійних будинків у таборі, їх обстеження кваліфікованою комісією. Пан Савко дотримує слова і вникне у конфлікти в Арданівському ромському таборі.

Сьогодні (21 червня) я склала п'ятий, останній іспит з філософії. Крім того, ще були такі іспити: історія держави і права зарубіжних країн, історія держави і права України, теорія держави і права, інформатика. Отже, перший курс переборено. Загалом за рік склала сім іспитів.

Радо навчаюся на юридичному факультеті МАУП, готуючись до майбутньої професії юриста. Разом зі мною на різних факультетах цього навчального закладу навчаються ще 8 студентів.

Мій академкерівник Юрій Юрійович Дору привітав нас із закінченням першого курсу.

Попереду у мене практика у Товаристві "Романі Яг", якою керуватиме досвідчений юрист-адвокат В.П. Дідичин, котрий зараз перебуває у Страсбурзі на кон-

ресі по захисту прав національних меншин Європи. З нетерпінням чекаю його повернення, бо

привезе безцінні враження та матеріали.

Рената Балог

ТЕРНІМАТА №2

СПОРТ

Футбольний чемпіонат - у Ниредьгазі

Незабаром у м. Ниредьгаза (Угорщина) змагатимуться ромські футбольні команди кількох країн, виборюючи кубок та грошові премії за перше, друге і третє місце.

Україну представлятиме ромська молодіжна футбольна команда "Черхень" з Ужгорода.

Команду повезе спецкор газети "Романі Яг", її тренер Мирослав Горват.

Тернімата - чергова молодіжна листівка з колом тем і проблем, які нині на слуху. Це і пошуки праці, і як виживає молода сім'я у складний економічний час, і питання правозахисту, навчання, змістовного дозвілля тощо.

Отож, пишіть нам, юнаки та дівчата, підрастаюча юнь. Тернімата - щоквартальна листівка, яка охоче опублікує ваші листи, роздуми. Її кореспонденти охоче проведуть журналістське розслідування на місцях, де утискуються права молодих ромів, занедбано освіту...

- А що ж розкажете ви, юнаки-білківчани (звертання до хлопців, які з інтересом вслухалися до розповідей)?

Ігнат Горват, 16 років:
- На Підгірній у таборі до 120 жителів. Робочі руки. І всі просять роботи. Ми теж виїжджали на сезон у ту ж Чернігівську область.

Поетична рубрика

ТЕ АХАЛЮВАС
(ГАТЯРАС) ЕКГ
ЕКГЕС

Чтоб понимали
мы друг друга

Я верю в то,
что будет лучше
И в жизни, и в любви
Семья цыган, где ссорятся,
Вновь обретет
покой души.
Так хочется,
чтоб нашим детям
Всегда везло
В семье, чтоб
никогда на свете
Не поселилось зло!
Я верю, так оно и будет,
И было бы всегда
Чтоб понимали
мы друг друга
И не желали зла.
Все лучшее пусть
будет детям
Плохое время унесет
Пусть люди все вокруг
на свете
Познают счастья хлопот.

ПАШО
ЧЕРХЕНЯКО
ЧЕЙРИ ЧЕНДЕШО

Под звездным небом
в тишине

Под звездным небом
в тишине
Я одна стою
Ищу зорю цыганскую
Мой Бог не узнаю!
Рассказывала бабка мне
Как у костра они
Все пели песни до утра
Смотрели на огни.
Жаль, родилась я
не в тот век
И не в тот день и час,
Когда в глазах детей дорог
Всегда пылала страсть.
Хотелось мне познать
ту жизнь,
Что в таборе была
В моих глазах
пылала страсть,
Как бабка у тебя.
Люся Кравченко
м.Переяслав-
Хмельницький

Про культуру поведінки

- Уміє сказати - уміє змовчати
- Слово не горобець: вилетить - не піймаєш
- Від теплого слова і лід розмержає
- Не той друг, хто медом може, а той, хто правду каже

ДО ВІДОМА МОЛОДИХ (ТА Й НЕ ТІЛЬКИ) РОМІВ

Завершується обмін паспортів. Всі компенсації за примусову працю в Німеччині, інших місцях, різні виплати, в т. ч. на дітей, адреса допомога надаватимуться тим, хто обміняв старі "есесерівські" паспорти на нові.

Вл. інф.

Що хотіли б побажати собі роми-білківчани

Трос хлопців і двос дівчат-ромок-білківчанок були категоричні: мовляв, їх бажання дуже скромні. Над усі тепер переймаються питанням: "Де знайти для своїх молодих рук працю?"

Надя Славіта, 16 років:

- Ми звикли довіряти Любі Лакатош, яка формувала бригаду. Однак, не врахували багатьох моментів. Потрібно домовлятися раніше, чи зможуть нас забезпечити роботою.

Ми з Надею Ковач двоюрідні сестри. Розуміємось із півслова. Вдома наймаємось до гадже й виконуємо будь-яку роботу. В основному поряємося на городках при садині, прополці. Але й така робота не завжди є. Все тимчасове. Скажу, що й під час тої поїздки на заробітки за межі області напивували працю і на Київщині. Та там теж є своя молодь, яка хоче на своїх ділянках сама працювати.

- А як дівчата проводите дозвілля?

- Весело. Ти, Мирославе, ром і знаєш, що ми народ веселий. Є музика - танцюємо, співаємо.

Безрезультатно. Вдома не сидимо склавши руки й чекаючи з моря, як кажуть, погоди. Йдемо теж до гадже, допомагаємо на сільгоспроботах.

Коля Славіта, 18 років:

- Я більше схильний до праці будівельника. На сезоні працюю на різних будовах. Ця весна якась нещаслива. Теж виїжджав за межі області. Заробіток мізерний.

Іван Титичко, 17 років:

- Я побував із своїми людьми на Хмельниччині. Виконував різні ремонтні роботи, штукатував. Але заробив мізер. Тепер знову в пошуках роботи.

Бесідував Мирослав Горват, голова обласного молодіжного об'єднання "Романі Черхень". Ромський табір по вул. Підгірній села Білки

Надя Ковач, 20 років:

- Знаюся по ширості хоч і біля хати та в хаті знаходиться робота, але заробіток потрібний. Оце їздили в Чернігівську область. Є в Прилуцькому районі село Манджосок. Думали, що заробимо, як раніше, на буряках. Та не пощастило цього разу. Додому повернувся майже ні з чим. У нашому таборі, що по вулиці Підгірній, чимало молоді. Всі без твердої праці.

Запитання молодій сім'ї з ромського табору по вул.О.Пушкіна с.Білки Іршавського району

- Як виживаєте в цей трудний час?

Іван Лакатош, 28 років:
- Цей старенький легковик інколи виручає. Когось чи щось

можу підвезти. А так перебиваюся різними роботами. Звичайно, вижджаю і на заробітки. Наше село велике. На жаль, колись працювали і підприємства,

і було радгоспне господарство. Сьогодні ж усе розвалено. Молоді руки в себе удома не потрібні.

Землі біля хати мало, на 2-3 сотинах не нагадується. Прикро на цю тему говорити.

Тетяна Лакатош, 25 років:

- Я маю середню спеціальну освіту. Де не прося на роботу, чую у відповідь: "Місце вільних для вас нема". Для когось же є. Я не прошу посади товарознавця. Дали б хоч яку роботу, навіть найчорнішу. Тільки щоб мати за що прогудувати родину, одягнутися. Донечка підростає і їй хочеться щось купити, по-людськи нагодувати. Ледве зводимо кінці з кінцями.

Запитував
Мирослав Горват

Шай преджас е пгурдь...

О театро ужарел тумен.

Ви хочете здійснити подорож у країну чудес? Завітайте в театр ляльок, який розпочав свою діяльність у 1981 році майже з нуля - потрібно було запросити акторів, вирішити питання з приміщенням для цього мистецького закладу, інш. Тодішній директор театру Володимир Ліхтей зумів залучити до праці Михайла Волошина, котрий став головним режисером. Він і сформував творчий склад: артистичну групу, художників, буталофорів та інших спеціалістів.

Перші юні глядачі, ваші ровесники, з'явилися в театрі понад 20 літ тому (6 жовтня 1981 року). Вони переглянули п'єсу П.Висоцького "Хоробре жабеня". Минав час. Сезон змінювався сезоном. З своїми виставами театр вижджає у найвіддаленіші села і райони області, а також за її межі. Юні тернополічани з інтересом сприйняли виставу закарпатського колективу - "Принцеса-Стрибунка" Л.Дворського. Наступними роками, показавши закарпатським шанувальникам театру свої нові роботи, актори розширювали географію своїх доріг: Вінниця, Черкаси, Івано-Франківськ, Північна Осетія, Чечено-Інгушетія, Прайшів та Кошице в Словаччині. За кордоном театр показав виставу С.Маршак "Мурчин дім".

Продовжуємо публікувати невеличкі есе-оповідання шанованої багатьма ромами за певному працю нести Боже слово Олена Марчук. Вміня побачити побут і життя громади "з середини", осмислити його і показати той природний оптимізм і віру в життя.

ПРИНЦЕСА

Цього разу я не мала наміру довго затримуватися у гостях, але якраз переглядали відеозапис ромського весілля, тому таж сина біля телевізора. Захотіло дивитися на красуню-наречену, як надворі чується голося, і до хати заходять двоє жінок. Одна - худорлява, з короткою стрижкою, інша - більш схожа на ромку: волосся зібране у пишній вузол, довга чорна спідниця сягає до п'яти. Із жінками заходить і дівчинка років десяти: каштанові коси розпущені по плечах, на ніжному обличчі ве-

ВАРТО ПЕРЕЙТИ МІСТ... І ТЕАТР ЧЕКАЄ НА ВАС

Весною 1991 року театр ляльок у столиці України - Києві згубив про свою 10-річну діяльність.

Театр за понад 20 літ своєї діяльності здобув авторитет, його колектив виходив переможцем різних змагань - всесоюзних, республіканських, серед театральних і вистави закарпатців вітали, чекали наймодіші та юні глядачі не лише в Закарпатті, але й поза його межами.

А згодом у театр на посаду головного режисера прийшов Олександр Куцик. Ожили на сцені твори С.Маршак, Р.Кіплінга, О.Пушкіна, українських драматургів Ю.Чаловецького, Г.Усача, В.Орлова у його постановці...

Закарпатський обласний театр ляльок став ініціатором проведення в Ужгороді міжнародного фестивалю театрів для дітей. У ньому взяли участь десять театрів з України, Угорщини, Чехії. Закарпатські лялькари виступили на фестивалі з виставою Л.Дворського "Принцеса-Стрибунка". Їх художник-постановник Павло Миронов був відзначений дипломом за кращу сценографію.

За час своєї діяльності Закарпатський обласний театр ляльок поставив понад п'ятдесят вистав, які відвідали близько двох мільйонів юних глядачів.

Подорож у чарівний казковий світ триває. Запрошуємо!

Олександр Тирпак

- Бачиш, як тобі пасує? - Хвалить господиню. - На веселля десь підеш, то буде що одягнути. Ти в цій сукні, мов принцеса!

А на екрані тим часом кружляють ромки у яскравих, квітчастих вбраннях... Дівчинка якусь мить уважно мацає та роздивляється тканину, а потім, від утіхи, раптово аж вибиває такт босими ноженятами та пританцьовує. Сукня сподобалася. Жінки розраховують за господиню, а потім мати збирає одяг малой та простягає їй. Але дівча заперечено крутить головою. Як була у новій сукні так хутко і вискакує з хати. Через вікно бачу, як майнула постать малой "принцеси" - принцеси, що на певний час залишила своє царство злиднів та нестатків...

Олена Марчук,
м. Донецьк

ІНТЕРВ'Ю - В НОМЕР!

Аладар Адам,
президент
Асоціації "Захист"

Молоді повинні
уміти захищатися

- Сплинув певний відтин часу з дня проведення в Ужгороді Міжнародної конференції "Юридичний захист ромів - закон і практика їх захисту у міжнародних і судових установах України".

Своєрідним підсумковим акордом стало утворення правозахисної Асоціації "Захист". Зараз, коли вляглися організаційні пристрасті, ви Аладаре Євгеновичу, як президент, що скажете зокрема про доцільність такої організації для ромської молоді?

- Безперечно, молоді повинні вміти захищати свої права. Значна її частина шукає роботи, отож мусить знати, які треба мати документи, що відповідають на різні "відфутболення" з кабінету в кабінет. Юнакам і дівчатам має бути відомо, коли йдеться про Закарпаття, що в Ужгороді, Мукачеві та Березно-ми працюють правозахисні центри, в яких тривають кваліфіко-

вані юристи. Вони допоможуть розв'язати будь-яке запутане питання.

- А вже зверталися молоді роми до Вас?

- Я маю дані, що, скажімо, у Чернівцях, де працює досвідчена адвокат Марія Іванова, до слова, мій заступник у Асоціації "Захист" в м.Ізмаїл, де трудиться Анатолій Кондур, в інших містах, зокрема у Харкові, Львові, Золотоноші діють консультанти для ромської молоді.

Наприклад, одне з гострих питань - навчання молоді. Та й на біржі праці без юридичної консультації не будуть взяті на облік молоді роми чи ромки. Чимало конфліктних ситуацій виникає у молоді під час розривання трудових угод, трудових су-перечок. Трапляються і різні конфлікти з правоохоронними органами, які потребують фахової юридичної допомоги.

Наш кор.

Буде своє радіо?

10 червня відбулося офіційне відкриття в Закарпатській області потужної радіомовної структури "Громадське мовлення".

Наша область була однією з останніх, яка не мала свого власного 24-годинного радіоефіру. Дуже популярною була і є радіостанція "Ніко ФМ". Крім того, у області активно працювали, перекриваючи своїми радіохвилями 8 угорських, 7 словацьких радіостанцій.

Тому і метою проекту "Громадське мовлення" було створення потужної незалежної радіомовної структури, яка спрямовуватиме свої головні зусилля на активізацію громадської думки, підтримку гармонійного розвитку стосунків між різними національностями нашого краю, на розвиток конструктивного діалогу влади й громадськості.

Проект на створення регіональної радіостанції був підтриманий міжнародними іституціями.

ми, що спрямовують свої зусилля на розбудову в Україні відкритого суспільства - фонд "Відродження" та фонд "Рома-Медіа". Радіо створювалось в першу чергу, як радіо для ромів, оскільки це є одним із найефективніших засобів поширення інформації, особливо їхньою рідною мовою.

Проте, через неадекватність національного законодавства, роми отримали п'яту частину від 20 відсоткового ефірного часу!

Востину правильна приказка: "Пусти по світу хліб і чекай, поки він повернеться назад із маслом!"

В.Інф.

Ужгород - Казахстан

Перший заступник голови облдержадміністрації Іван Рогач та інші офіційні особи мали ділову зустріч з Надзвичайним та Повноважним послом Республіки Казахстан в Україні Раїмем Чердобаєвим та консулом Ерланом Абішевим. Важливо: наші краї цікавить Казахстан (до речі, там відсоток безробіття мінімальний, і за

часів Союзу роми бригадами виїжджали робити саман для будинків), найперше тим, що планується створення міжнародного консорціуму для транспортування газу і нафти з Шенгізького родовища. Полігнуться контакти Закарпаття і Казахстану відкриттям казахстанського консульства у Львові.

РОМ-ПРЕС

Румунія

Місцеві органи влади міста Сбіу нічого не роблять проти появи плакатів антиромського змісту: "Роми - йдіть геть з країни" або "Смерть романам". Як вважають роми, плакати стали з'являтися після приходу нової адміністрації.

Сербія

У Сербії прийняли нову редакцію закону про національні меншини. В ній роми визначаються як не народність, а як національна меншина. Крім того, Комітет національних меншин, що діє при Кабінеті Міністрів, визнає, що соціальна ситуація ромів є надзвичайно скрутна. У планах роботи комісії визначені шляхи по поліпшенню ситуації: будівництво будинків для ромів, спортивна програма, будівництво доріг до ромських таборів, що поліпшить інтеграцію ромів у суспільство.

Хорватія

Як повідомив Єврейський рома Райт Центр (ERRC), у хорватському місті Медімурів, де проживає значна частина ромів, склалася незадовільна ситуація з шкільною освітою ромських дітей. П'ятдесят сім дітей не можуть відвідувати школу через те, що класи старої школи не можуть вмістити всіх учнів шкільного віку. ERRC підтримує побажання батьків і надає допомогу у відкритті додаткових класів.

Німеччина

У деяких містах Німеччини ромів почали виганяти у ті країни, звідки вони прибувають, здебільшого, до Югославії. Близько тисячі ромів наприкінці квітня провели маніфестацію у місті Ессен проти ведення такої політики.

Болгарія

Ще у квітні на групу ромів, з 15 осіб, серед яких були жінки і діти, напали невідомі. Роми йшли з церковної Служби, коли на них вискочила з машини група з шести чоловік, озброєних ланцюгами та палицями. П'ятеро ромів настільки сильно було побито, що вони були госпіталізовані. Гельсінська правозахисна організація Болгарії задурила цей вчинок і вимагає від органів влади знайти винуватців і покарати.

До нас туристів буде направляти ...

Угорщина.

Через відсутність власних фірм, які б налагоджували надходження туристів до України загалом, а в Закарпаття зокрема, це буде робити голландсько-угорська туристична фірма "Глоб центр". Знову кошти, які б могли вкладатися у економіку Закарпаття, будуть осідати у іноземних державах.

Створення і робота

Ромської Прес Агенції у Словаччині

Як нам повідомив директор Агенції Іван Грчко, у м.Праяшів створено Рома Прес Агенцію - своєрідний ромський медіа-центр. Для населення цієї країни, з якого 350 000 становлять роми, - це є великим досягненням. Метою створення Агенції є збирання і розповсюдження правдивої інформації про ромів і для ромів.

У центральному офісі працюватиме вісім чоловік, які будуть займатися ромською проблематикою. Крім того, працюватимуть і регіональні відділення у селах Західної Словаччини, де роми проживають найбільш компактно.

Створення, робота Центру стала можливою за фінансової підтримки фонду Сороса (м.Будапешт) та деяких американських спонсорів.

У Фінляндію

продовжують

прибувати румунські біженці

В південний (пасажирський) порт Гельсінкі прибули ще 50 громадян Румунії. Як повідомило фінське інформаційне агентство STT, група румунських ромів, в якій нараховувалися 39 дорослих і 13 дітей, добралася до Фінляндії паромом із Німеччини транзитом через Естонію. Прийом заяв від нової групи біженців із проханням про надання притулку і їхня реєстрація продовжувалася до пізнього вечора. Після цього роми були розподілені по центрах прийому.

Попередня група румунських біженців, у складі 50 чоловік, прибула в Гельсінкі паромом із Швеції. Група, яка прибула до цього з Ростока транзитом через Таллінн, складалася з 29 біженців.

Поліцейська влада, яка займається справами іноземців, прийняла в порту Гельсінкі вже 142 заяви про надання притулку. Торік таких випадків було лише 85.

"Росбалт"

Андо вудар кашукеско шай марес соде камес

По дверях глухого можеш стукати скільки хочеш

Це одна з багатьох ромських приказок. Гіркий життєвий досвід ромів змусив зробити висновок. А ситуація, що склалася у ромському таборі селища Середне, - підтвердження цього.

Передісторія

Протягом останніх двадцяти років роми селища Середнього просили його голів (а їх уже помінялось чимало) дозволити їм будуватися на протилежному боці вулиці Лінської, на якій вони і проживали. Рч у тім, що вулиця слугувала межею між кількома селищними радами. Бік лівий (якщо їхати ним у напрямку села Лінці, Кибляри), належав Середньому, а протилежний - колгоспові "Червона зірка", сільська рада обох сіл знаходилась у с.Кибляри.

Ромам нічого не залишалось, як лити свої хатинки одну до одної на правому боці вулиці, і тільки дивитися на її протилежний бік.

На початку 2000 року, із початком розлагодження земельних надлів, попередній голова селищної ради, надав право ромам будуватися на правій частині вулиці церкви. Роми були окрилені надією, що, можливо, і їм виділять ділянки для індивідуального будівництва. Що на решті вони достукались до сердець чиновників місцевої влади. Та не так воно вийшло, як гадалися.

З'ясувалося, що попередній голова п.Крицький навіть запропонував "проект" перенесення ромського табору з пагорба, де зараз стоїть табір, в улоговину. Проте нове місце було надзвичайно непридатним для проживання. Воно знаходилося в улоговині, де завжди мокро, при дощах - різко підвищувався рівень ґрунтових вод. Місцева влада обцяла і дорогу побудувати, і водопровідну трубу прокласти. Роми не погоджувалися.

У березні ц.р. після березневих виборів у смт Середне була обрана нова голова. Нею стала п.Е.П.Кинєв. Для того, щоб змусити ромів "законно" перейти у непридатне для них місце проживання, пані Кинєв вирішила обгородитися паперами різних інстанцій про неможливість отримати ромами правий бік вулиці Лінської під будівництво.

Погляд ззовні

Значну роль в об'єктивному вирішенні проблеми в намаганні розібратися у ситуації, що склалася, належить заступникові Ужгородської райдержадміністрації п.Ю.М.Василині. Він хотів отримати повну інформацію не від керівництва селища, а й від самих ромів. Тоді у Юрія Михайловича вже були відповіді на листи пані Кинєв про "неможливість" забудови житловими будинками на земельних ділянках у районі існуючого циганського поселення.

Усі служби відповіли - ні. Ужгородський район електричних мереж визначив, що "збудова

споруд в охоронній зоні ПЛ-10кв (10 метрів по обидва боки від крайнього проводу) категорично заборонена."

Служба автомобільних доріг у Закарпатській області написала: "...розташування житлових будинків в с.Лінці Ужгородського району (ромське поселення) має бути на відстані не ближче 32,5 м від краю проїжджої частини автошляху Лінці - Середне."

Ужгородська районна державна санітарно-епідеміологічна станція повідомила, що збудова житловими будинками неможлива у зв'язку з тим, що "територія є зоною санітарної охорони водозабірних споруд та проходження на ній високовольтної лінії."

Як унісон відреагували всі служби. Подібні відповіді, мабуть, ще є і від головного архітектора і начальника відділу земельних ресурсів...

Погляд із середини

Що ж виявилось на місці, у ромському таборі селища Середне? Напівправда, яка іноді гірша від правди. Коли хворий помирає, йому, мабуть, краще сказати неправду, це якоесь обнадіює людину. А тут паперами людей навпаки знищували безвихідь.

Пані Кинєв вірно розрахувала: за паперами можна закрити брехню, яка стала видимою, коли редакційна комісія "Романи Яг" приїхала у табір.

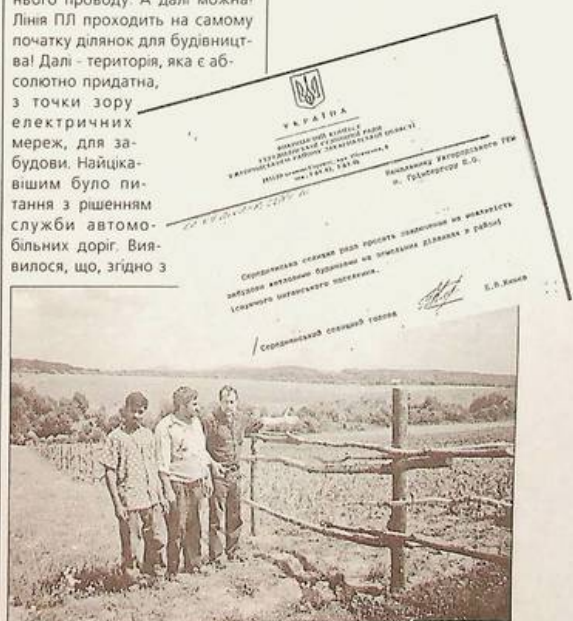
З'ясувалося, висновок Ужгородського районного відділу електричних мереж дійсно забороняє будуватися у зоні ПЛ-10кв, але тільки на відстані 10 метрів по обидва боки від крайнього проводу. А далі можна! Лінія ПЛ проходить на самому початку ділянок для будівництва! Далі - територія, яка є абсолютною придатна, з точки зору електричних мереж, для збудови. Найцікавішим було питання з рішенням служби автомобільних доріг. Виявилось, що, згідно з

"Єдиними правилами ремонту й утримання автомобільних доріг...", припис, що наведений нище, стосувався доріг категорії III, а у даному разі йдеться про звичайну дорогу в населеному пункті. Для цієї категорії доріг існують інші норми відліку не 32,5, а 19 м! Мало того, виявилось, що 80 будинків, це не населений пункт, а просто такий, якого немає... На старих картах ще Чехословацького періоду поселення значилося, а на сучасних картах - ні. Цікаво, люди є, тобто роми отримують довідки від селищної ради, а їхніх будинків, де проживає 300 осіб, - немає. Чи селищна рада хоче так, щоб їх не було? Але ж роми жили, живуть і будуть жити. Вони такі самі громадяни України, як і інші. І хоче цього голова селищної ради чи ні, то це від її бажання не залежить.

Отже, питання про дотримання норми віддалі житлових будинків на відстані 32,5 м від краю проїжджої частини автошляху Лінці - Середне не може у даному випадку бути таким, що підлягає виконанню. Щоді розшення санепідемстанції, то воно також може бути переглянутим. Роми власними силами провели водопровід за усіма правилами санітарних норм. Будувати будинки можуть, відступивши 300 м від башти без порушень санітарної безпеки для себе.

Заголовок нашої статті повністю відзеркалює ситуацію, що склалася на сьогодні у таборі селища Середне. Якщо влада не схоче почути ромів, прикинеться глухою і не прийме оптимальне рішення, то, не дай Боже, аби конфлікт, який на зриває, не призведе до етнічного конфлікту у таборі смт Середне.

Є.Навроцька
М.Горват

ПІДТРИМАЙМО ІСКРУ БАЖАННЯ

ТЕАТР. ДУМКИ З ПРИВОДУ

Ідея створення ромського театру на Закарпатті, яка належить Віллі Папу-старшому, понад два роки висить у повітрі. У першу чергу, це пов'язано з фінансуванням. Міський бюджет не в змозі навіть на належному рівні підтримувати єдиний музично-драматичний театр в обласному центрі. Як вирішувється це питання зараз? Пропонуємо роздуми з цього приводу.

Не часто можна побачити ромські спектаклі та постановки. Закарпаття за останні три тижні мали чудесну нагоду познакомиться з унікальними ромськими виставами.

Це виступ Державного Ордену Миколи Чудотворця музично-драматичного театру "Романс" (м.Київ) під керівництвом Ігоря Крикунова з п'єсою Ліни Костенко "Циганська муза". А 11 і 12 червня відбулися вистави: мюзикл "Чорний циган" та музична комедія "Весілля лаутара, або О бенг тут те лел".

Сюжети вистав були взяті з життя ромів. "Чорний циган. Розповіді старого лаутара" - однойменна повість за мотивами якої і був поставлений мюзикл! Письменник В.Фединишинець присвятив повість подіям майже сторічної давнини. Вона є першою в літературі Закарпаття спробою художнього осмислення буття ромів Карпатської котловини. Написана на основі легенд і переказів, почутій автором від відомого ужгородського музиканта і директора міжнародних фестивалів "Пап-джаз-фест" Віллі Папа про своїх предків (ромський рід Яничку (Івана Тирпака), Чорного цигана та інших помітних осіб із чималого числа жителів табору на "Мочарі" (нині мікрорайон "Шахта").

Вперше цей мюзикл закарпатці побачили минулоріч на сцені Падюю. Вистава стала сенсацією у музичному житті не тільки обласного центру, а України взагалі. Ромські музикан-

ти - актори та професіонали Закарпатського музично-драматичного театру, використавши чудовий національний фольклор, переопрацювали його і представили глядачам поетичні почуття, роздуми про життя через своїх героїв (Сано (Михайло Фіщенко), Гадалки (Світлана Адам), Качки (Юрій Бачинський), Аннушки (Жанна Баранович), Дівчинки (Нелі Адам), Яничку (Віктор Бабука)). Режисер-постановник та автор сценарію Віктор Палій спробував устами своїх героїв показати чорну пристрась і велике кохання, любов і ненависть, темперамент ромської душі та ніжне почуття, події, що дійсно мали місце у ромському таборі на "Мочарі". Вони сталися в Ужгороді, і з покоління у покоління усно передавалися як приклад сутності людського життя, буття яке має як світлі, так і темні тони.

Всі дійства на сцені проходили під відомі і одночасно у новому звучанні старовинні ромські пісні, балади, поеми, які співалися й співаються понині.

Музична обробка, аранжування місцевого фольклору зроблена талановитим режисером, молодим композитором Віллі Папом (молодшим). Створення нелюбовних нових творів, що тісно переплітаються з діалогом, заставками, - усе це створювало атмосферу піднесення, урочистості.

Посадження роботи аматорів сцени з професіональними акторами - тільки підсилювали індивідуальність, взаємопов'язувало від вистави, допомогло розкрити найкращі риси характерів героїв. Це і підступний егоїст Сано, риси поведінки якого влучно передав Михайло Фіщенко, це і лірична душа Аннушки, у образі якої на сцені була Жанна Баранович, любов до якої посідала двоє неординарних особистостей Сано і Качку (Юрій Бачинський) і призвела до фатального фіналу.

Невеличкі неточності ромського танку повною мірою нівелювалися піднесеним настроєм акторів, що вкладали всю душу у виконання пісень (Світлана Адам, Юрій Бачинський, Жанна Баранович).

Відкриттям для широкої публіки був виступ юної Нелі Адам. Від природи поставлений голос, мелодійність тембру, неабиякий музичний слух (третє покоління музикантів дається взнаки!) змусили багатьох звернути увагу на цю дівчинку. "Коліскова" у її виконанні змусила зал затамувати подих до закінчення останнього акорду пісні.

Зал емоційно сприймав виступи акторів, особливо Світлана Адам, щоразу після кожного акту дійства "вибухав" гучними оплесками.

"Весілля лаутара, або О бенг тут те лел" - другу постановку театру заслуженого працівника культури України Віллі Папа (старшого), чекали з особливим нетерпінням. Від оцінки цієї постановки вирішувалося питання: бути чи не бути ромському театру.

Тому 12 червня у палаці Падюю зібралися не тільки ті, про кого йшлося у музичній комедії, але й журі, очолюване П.М.Раком, іноземні гості.

Сюжет мюзиклу, взятий з ромського фольклору, надзвичайно цікавий. Це боротьба добра і зла, що відбувається у душі кожної людини. Автори сценарію Віктор Палій та Віллі Пап (молодший) творчо переробляють його, пишуть україномовне лібрето. Основну роботу по написанню віршованих текстів здійснив Вікторія Деніс. (Автори врахували зауваження журі про постановку російською мовою мюзиклу "Чорний циган").

Перед читачами розкривається дійство, коли Бенг, використовуючи слабкості людського характеру, намагається взяти від простакуватого рома Снева його душу натомість на кохання красуні Розі.

У діалогів героїв Єнова (Тараса Гамаги), Чорта (Михайла Фіщенко), Розі (Світлана Адам), Матері (Наталі Собат), дівчинки (Нелі Адам) глядачі розуміють, що частя не можна отримати, продавши душу, а лише тоді, коли завоюєш любов коханої людини та зробиш добро для людей, будеш для них героєм. Кульмінацією твору стала пісня "Я тобі - ти мені", коли Єнов зрозумів істину буття і забирає душу (образно її функцію виконує скрипка) від Чорта.

Вдалий сюжет, щирсерднра гра акторів нікого не залишили байдужими, ні глядачів, ні високе журі.

Серед недоліків можна зауважити недостатнє знання хореографом В.Бабукою традицій ромського танцю (підкреслене цілування сукні ромки, що повторюється протягом дійства кілька разів, могло у житті призвести до його вигнання з ромської громади), але це не псує загальної картини музичної комедії.

Варта уваги робота звукорежисера В.Юрочка та художника по світлу Й.Товта, які підсилювали сприйняття глядачами вистави, що відбувалися на сцені.

Театр заявив про себе. Крім Києва (театр І.Крикунова) більше ні в одному обласному центрі України не ставиться навіть питання про народний ромський театр (!). Заслуга В.Папа (старшого) у настільки вали пошуку фінансової державної підтримки подібного театру, який би мав величезне виховне та освітнє значення у професійному навчанні ромської молоді.

Необхідно підтримати ту іскру бажання ромів відродити добрі традиції ромських театрів, які збагатили багатотетичну культуру нашого краю.

Є.Навроцька

Р.С. Редакція запрошує спеціалістів, читачів поділитися думками про роботу театру.

НА ТЕМИ МОРАЛІ

На світліні:
Я люблю тебе, мамі -
віддукується до мамі.

Фальшиві матері

На вулиці було похмуро. Тамара М., залишившись на самоті, дала волю сльозам. І рч не тільки в тім, що її зачепили за болісну струну - згадала покинутого колись дев'ятиденного сина, якого, інколи, приїжджаючи в село, бачить уже дорослим юнаком. Плакала від постійного страху, що про її злочин дізнаються усі роми (сама вона ромка), що не зможе потім приїжджати сюди з Миколаївщини, аби подивитися на Сашку, від якого колись відмовилася сама Добровільно.

Однак не від людей, не від ромського люду буває найбільша кара таким, погодьтесь, псевдоматерям. Покарання прихо-

дить пізніше: коли на вулиці, в автобусі, у кожній зустрітій дівчинці чи хлопчикові вони шукають знайомі риси. Як про це не намагалася забути Тамара, та тяжкий тягар від колишніх днів каменем лягав у душу. Можна сказати, що народженому нею хлопчикова "поцятило" - мати зозуля залишила його вночі на призьбі хати старої ромки баби Сани, яка виростила своїх десятир дітей. На жаль, баба Саня і дід Микола були хворими, тож віднесли хлопчика своїм дочці Галі, від якого відмовлятися не збиралася. Так і з'явився у дружній ромській родині маленький Сашко.

Звичайно, згодом хлопцеві дізнався про майже детективну історію свого народження і по-явля в цьому селі, однак це не змінило його теплого синьового ставлення до батьків. Він справедливо розсудив, що не та мати, котра народила, а та, що виростила. Молодець, Сашко!

Не хотілося мені вірити, що серед ромів є такі матері. Але... Факт є факт.

Знаю ще одну жінку серед ромів, яка відмовилася від немовляти в пологовому будинку, за її словами, "заради щасливого майбутнього".

Цікаво, ромали, заради чийого майбутнього - її чи дитини?

Хочеться її запитати. Якщо малюку, то чи така вже щаслива перспектива, - опинитися в дитячому будинку при живій, молодій матері. А щодо так званої матері, то при такій аргументації своїх вчинків не виключено, що у неї можуть знову з'явитися діти, які стануть сиротами... бо не вхититимуть в її щасливій плані на майбутнє. Чи не шемить її материнське серце, знаючи, що своїми вчинками вона травмує життя своїй рідній дитині?...

А тим часом кількість дітей, які лишилися без батьків, зростає. Нїби й воєн не знаємо, нїби й хліба є і до хліба, а сироти народжуються чи не щодня.

Чи не болить вам від цього, фальшиві матері?

Леонід Савицький,
м.Кіровоград

ДЗВОНИ МЕМОРІАЛІВ "КОВНЕР"

У червеві дні 2002-го, як і в попередні літа з'їхалися з усіх усяд у Мукачєво (колишній Каштель Ковнера) жиєв і учасники тих трагічних подій, коли у цій катівній нищилися людські життя.

О Господи! Прости нам цю ганьбу - забуття могил, де поховані українці, та й не лише вони - роми, євреї, росіяни, поляки...

Не питай, за ким сумує дзвін... Та пам'ять великого народу веде нас не лише до Бабиного Яру, але й в інші місця, зокрема в Закарпаття... В місто над Латорицею

Подасмо виступ Василя Маркуса - учасника Ковнерських подій, професора університету ім. Лойоли (США, Чикаго), академіка НАН України - на бічє в Мукачєві, присвяченому ковнерському процесу. Мова і стиль написання автора збережені.

брати з Галичини, Наддніпрянщини, який завдячуємо дуже багатому, український дух почався тут ще з XIX ст. Також завдяки допомозі братів з другого боку Карпат.

У Чопі на станції, бачачи картинку верховинців, бідних, опущених, коли кельнер подавав їжу, якось незчувся, як сльози впали в суп. Так народилося свідомє Закарпаття. Але знову таки 1942-1943 роки не були видірвані, після нас прийшли інші. Відомо з оповідань - Івана Франка, Драгоманова, який приїздив на нашу землю - ось відзначаємо цілу низку, ланцюг боротьби за самобутність, єдність України, соборність, хоч нелегкі часи тепер. Але в 1990-91 рр. прийшов довгоочікуваний час на проголошення незалежності, і Закарпаття стало тим, чим хотіли і ковнерівці, і їх попередники, і їх наступники.

- Якесь дивне почуття зараз огортає мене, коли подумою, що було на цьому місці. Один із в'язнів Василі Потушняк (не знаю, чи брат Петро йогє) був в угорському війську, був в Україні, дивився своїми міркуваннями. Казав, це нічого, ми тут потерпимо, але не знати, що з нами буде. Так, Василю, буде в цьому місці Парк культури і відпочинку, про нас будуть згадувати. Хоч я оптиміст, ентузіаст по багатьох справах, трошки романтик, якось не хотілося вірити в те, що Потушняк говорив, колись стане дійсністю. Мені здається, що це стало дійсністю. Вже десять років ми відзначаємо як місце, де проходило випробування закарпатської мови, її патріотизму. Ковнерівський й ще інші угорські процеси над українським інтелегенцією, селянством, молоддю, дітьми - не випадковий епізод, не вирвана подія. Цим подіям передували відомі історичні, історичні акти 1938-1939 рр. Раніше в 30-х роках, коли відроджувалося Закарпаття, молодь наша ставала національно-свідомою, що ми частина великого народу. Тоді Гренджа-Донський писав: "Поділили Україну помж ворогів", і в 28-ому році в театрі, в Ужгороді, цей вірш продекламував, за що його чеська влада зразу взяла в тюрму на три місяці.

Отже, Україну не створили події в 1945 році, як дехто намагасться говорити, але були вже раніше попередні якесь акції і події. Був Августин Волошин, Августин Стефан, їхні співробітники, брати Брашайки, цілий ряд інших людей, що будували "Промсвіт", театр - це все нас виховувало. Були дуже віддані наші спів-

брати з Галичини, Наддніпрянщини, який завдячуємо дуже багатому, український дух почався тут ще з XIX ст. Також завдяки допомозі братів з другого боку Карпат.

У Чопі на станції, бачачи картинку верховинців, бідних, опущених, коли кельнер подавав їжу, якось незчувся, як сльози впали в суп. Так народилося свідомє Закарпаття. Але знову таки 1942-1943 роки не були видірвані, після нас прийшли інші. Відомо з оповідань - Івана Франка, Драгоманова, який приїздив на нашу землю - ось відзначаємо цілу низку, ланцюг боротьби за самобутність, єдність України, соборність, хоч нелегкі часи тепер. Але в 1990-91 рр. прийшов довгоочікуваний час на проголошення незалежності, і Закарпаття стало тим, чим хотіли і ковнерівці, і їх попередники, і їх наступники.

Та мрія Василя Потушняка, що на подв'їті цієї катівні будуть згадувати, що стає сьогодні дійсністю в українській державі. Українська держава переходить сьогодні важкі часи випробувань, часи початкових зусиль будівництва. Але треба мати терпіння, треба серйозно зважити історичний досвід і те, що нелегко будувати державу. Найлегше вмирати за неї. Це момент швидкий і короткий. Сьогодні нам доводиться будувати краще майбутнє для нас, наших дітей, онуків. Я закликав, щоб витримати цю важку хвилину. Відзначення ковнерівських подій повинні нас скріпити. Я думав, що правду мав той селянин, котрий чи з Верховини, чи з галицьких Карпат, казав: буде хліб черствий істи і та воду пити, але, щоб це було у вільній Україні. Скінчилося тим, що було возз'єднання в 1945 р.

Скінчилося тим, що ми живемо, почувало себе повноцінними громадянами в державі, про яку ми мріяли, очікували. Зараз треба тільки зусилля праці і розумного проводу. Сподівємось, що він знайдеться.

**Виступ професора
Василя Маркуса
записала журналістка
Уляна Демчук
На світліні: Василь Маркусь
(1942 р.)**

Останні п'ять років я тісно спілкуюся з ромами-кишинівцями. Це етнічна група молдавського походження. Чим більше я про них дізнавався, тим більше впевнювався, що варто взятися за перо. Зрозуміло, у монографію, що готується, ввійдуть і спогади моїх співрозмовників про воєнний час. Однак перед тим як почати розповідь, зроблю маленьку преамбулу.

Близько 140 років тому табори, що кочували в околицях Кишинєва, перемістилися спочатку в Україну, а потім і в Росію. За десятиліття життя у нових місцях, кишинівці потрапили під вплив російської й української культури, запозичили фольклор місцевих ромів. До початку війни їхні імена були вже слов'янськими, хоча вони видавали перевагу тільки своїм прізвиськам. Що стосується правди, то кишинівці змінювали її досить часто - тому важко (та й безглуздо) встановлювати, які були їхні офіційні паспортні дані на момент птерівської агресії.

Відомості, зібрані мною, йдуть або від безпосередніх учасників подій, або від їхніх найближчих родичів. Перше враження від розповідей лтих кишинівців: мало хто тоді уявляв небезпеку, що йшла від німців. У таборах же жили спогади про німецьку окупацію 1918 року, що не ознаменувалася нікими ексцесами. Якщо ромам і вкарбувалися у пам'ять трагедії, то зв'язані вони були з радянською владою у багатьох були родичі, що загинули після облас та депортовані на Північ або розстріляні.

Родину Чеботарьових із роду "туркулеште" вина застала в Україні. Фронт насувався стрімко, і кишинівці самі не помітили, як опинилися в окупації. З вчора Меківіча була ще радянською, а вранці визирнули з будинку, куди їх пустили переночувати, і побачили, як по вулиці нехвалом йдуть німецькі солдати. Семирчний Ярмаш не мав особливого тривоги з цього приводу. У такому виді, звичайно, не думають про те, що спричиняє зміна влади. До того ж доктори не вели при ньому про вірні ніжких розмов. Це мудро, що дитина не сприйняла те, що сталося в трагічному ключі.

Після приходу окупантів кочувати стало важко. Уже через місяць коня забрали, і весь скарб доводилося тягати за собою, впрягаючись у віз. Не можна сказати, щоб ромів лжали наступуючі частини. Наказу про винищення таборів ніхто начебто не давав, а особовий склад поведився цілком дружельно. Одного разу, приміром, румунський солдат, почувши від жінок рідну мову, пустили ромів переночувати в сарай на мішках із сном - а російським біженцям, навпаки, навідраз відмовили. Бувало, і німці виявляли симпатю. Ярмаш згадує, як у Полтаві, вони, хлопціська, пішли в кіно на якийсь німецький фільм. На виході до дітей підійшли офіцер із дружиною. Німець поглядів ромів по кучерявemu волосі і дав кілька марок. Старший з хлопців у той момент закуриє, і офіцер злегка поскивав йог за вухо. Тепер, коли минуло багато років, оповідання зробив для себе висновок, що в прифронтовій смугі роми перебували в порівняній безпеці. Але, якщо влада переходила в руки тих, кого тоді називали "цивільною владою", - чекай лиха. Утім таке знання прийшло до кишинівців не відразу. Вес 1941 і 1942 роки родина Чеботарьових хочувала, а потім мати скористалася тим, що за паспортом вона румунка. І домігшись прийому в

Роми-кельдари в службі. 30-ті роки.

ПІД ОКУПАЦІЄЮ

Ноді говорять, що про історію народу можна судити по історії окремої родини. Пропонуюмо розповіді людей двох кишинівських родин, з яких довідалися про три масові розстріли ромів. Якщо ці злочини і потрапили в нацистські зведення, то викравані документи були знищені напередодні краху Третього Рейху. Мені вже доводилося писати про те, що за каральним загоном групи армій "Центр" значилося 78 убитих ромів (але лише під Смоленськом їх було розстріляно кілька тисяч). Ось чому необхідна робота із запису спогадів. Самі російські роми цим не займаються. Часу залишилося мало. Майбутні історики стануть оперувати лише тими відомостями, що ми встигнемо зібрати зараз.

румунського консула, жинка стала скаржитися на свою тяжку долю: немає даху над головою, три сини, три дочки і так далі. У результаті "співвітчизник" допоміг їй і трьом-чотирьом іншим жинкам дати в Полтаві житло, що пстувало після розстрілу євреїв. Родина Чеботарьових дтасває розкішний двоповерховий будинок. Було це навесні 1943 року.

Чоловіків у ромських родинах - так уже склалося, - практично не було. Одного ворожника для того, щоб прогудуватися, звичайно ж, не вистачало. Ось чому кишинівки взялися за дрібну торгівлю. Вони добіралися на попултих машинах або возах до Харкова, де "ганчрки" були дешевшими, а потім із товаром поверталися додому. Ніхто не підозрював, що хмари над ромами гзущаються. А тим часом наближався страшний день, коли сестра Ярмаша ледь оминула лихо.

Кілька жінок і двчат брели по шляху. Полтава була вже близько, але ромки вирішили спочатку зайти в табір російських ромів, що давно вже стояв на околиці. Йшлося до осені. Було холодно. "Хоч погріємося біля вогню", - вирішили кишинівки. Вже чувся запах диму, і вони мимоволі прискорили крок.

- А ну, стійте! Ви куди? - раптово перетнув дорогу незнайомий російський хлопцев.

- У табір.

- Повертайтеся назад! Приїхали німці, намети підпалили.

І дійсно, у далечині виднілася лиховісна заграва. Ромки стропили. Вони буквально скам'ятели від жаху й не могли рушити з місця.

Сестра з'явилася дома і переказала розповідь свого рятівника про вантажівку, на яких відвезли ромів. Незабаром стало відомо, що каратели знищили весь табір. Точно ніхто нічого не знав. Говорили лише начебто дорослих розстріляли, а дітей отруїли отрутою. З'ясувати подробиці кишинівцям було страшно - вони тримали сімейну раду про те, як і куди вткати. На лихо, саме тоді старший син відбував покарання за якийсь дріб'язок. Термін у нього був мізерний, але хіба можна було чекати на йогє закінчення? Мати вирішила ризикнути і

пшла у в'язницю з передачею. Поліцаї пропустили. Очевидно, ім ще ніяких нових інструкцій не надійшло.

- Ваня, ромів розстріляли, - сказала вона. Хлопець спохмурнів.

- Ви йдїте, а зі мною нехай буде, що буде.

Але не така ромська натура, аби безвольно чекати кінця. Як тільки ув'язненні вивели на розчищення руїн, Ваня сховався від конвоїрів і на одному дусі примчався додому. Молодші брати відразу відвели йогє в сад і, уклавши в канаву, присипали листям. Раптом будуть шукати!

На завтра родина в повному складі вирушила з міста. По дорозі зустрілися з двома полцямими, що знали їх в обличчя.

- Що, Ваня, тебе звільнили? - подивився один.

- Так.

- Ну, йдїте із Богом!

На щастя, ім ще нічого не було відомо про втечу.

Шлях до Харкова займав чотири дні. Ночували в сарагах. Один раз були затримані в селі старостою і пощамем. Втраували документи: паспорт і метрики. Тиждеве прожили в знайомих ромів. Але на серці все одно було неспокійно. Три родини, разом із Чеботарьовими, зібралися йти далі. Говорили іншим: "Йдемо з нами - тут небезпечно". Ті, однак, уже встгли "обрости" якимось господарством, заготовили на зиму дрова.

- Куди йти? - зітхали вони.

Чекати вирішення питання, хто був правий, лишилося недогово. Підїхали німці на кількох машинах. Оточили будинки. Кого застали - відвезли на розстріл. В одній з родин диво розпорядилося так, що під облас потрапили мати і дочка. Обидві загинули. Але ще дві дочки залишилися живі: старша була на базарі, а молодшу сховали сусідки.

Врятувався і хлопчик Петя. (Зараз він уже літа людина, живе в Астрахані). Ледь вгледівши німця, жинки-українки затягнули йогє у свій будинок, - тільки завдяки цьому судсам він не був убитий. А мати хлопчика, Наталя, була розстріляна.

**Микола Бессонов
спеціально для "Романі Я"**

НА САМОТІ

І аж до присмерку на подвір'ї Гани громадками роми смалили люльки й цигарки. І лише пізно увечері, коли почав засинати, чиєсь лагідні руки обійняли його, нагородили запеклі уста поцілунком. Гана іще відчув, як зверку вправо простирало, й він мовби полетів до чорного провалля.

Не відаю, скільки сплило часу, але ось його тхось штовхнув у ліве плече, і він прокинувся. Зачарований з таємничої ночі, Гана підвівся, бо відчув: квалість зникла!

Тихенько та обережно, наче мара, Гана підступився до трюнди і дуже здивувався, бо, тримаючись пазурами за нахилений над трюндою пагінець молоді йблунки і примруживши оченята, птах витягнувся та й поклав голівку на її розпукий пуп'янок. А квітка ніжно обійняла співця пелюстками, на які пацьорками вправо небесних зірок.

То це через неї все довкола виповнилось такими ніжними піснями? Е-е, то він закоханий і не безнадійно! - помислив Гана і засоромився, що ледь-ледь не розбудив соловейка. - І якщо він птах, то робить діло, а що роблю я? "

Біля порога хатинки зупинився здивований, бо з боку Кчанешть кудись сунув напідпитку столітній парубок-гробар Трелалла.

- Ось кому солодко живеться на світі. Розгулявся ром собі, як вода в Дунаї, - не без огляду на раптово істоту мовив до себе Гана. - подекують, що гробар - то великий будівничий, бо кож-

ному ромові споруджує вічний дім! А яку величну пісню він виспівує! Хто міг би її скласти? Чи не Жуляр? Е, теж заманулося бідоласі, аби його недолугості вийшли на глум усіх ромів!

Однієї ночі, коли в Калістані жодна тїнь не ворушилася, чиєсь постать вислизнула з подвір'я та й подалася на магалу (цілий квартал) багатів. Вона зупинилася біля подвір'я невідступного Барборо. Ви здогадалися, що то був Гана. Недалеко звідти він знайшов справжній сховак; через дорогу височіла сорокаметрова вежа, звана Три Бородаті Гномики. До її горішнього, невеликого і круглого майданчика підводилося багато кам'яних сходинок, там малиса залізні двері, а на них - величезний замок, якого шість разів на рік відмикав і замикав височезний, справжній тобї Голіаф, німий і глухий Халдей. А бороду він мав таку кучеряву, що за своїх часів йому позаздрив би ассирийський цар-завойовник Навуходносор.

От до саме цієї споруди й шулькнув Гана, підвівся на майданчик саме тоді, коли над його головою зліггар ударив один раз.

Аж тут почув, як у глибини подвір'я прошаркали підшовами чоботи. Ходячи з величезною довбнею, німий і глухий Халдей перерив, чи є пєс на ланцогові.

Вид цього видива Гану проїняло тремтіння: адже Халдей мав кулаки як відра і одним помахом міг звалити на землю вола. Халдей подався кудись за ріг кам'яниці, а Гана посміхнувся:

- Я - Барборів зять? А хіба мені талан ходити по цьому подвір'ї? Ні, мене, мабуть, іще не полишила мрія про солодкі цукерки!

А це по якійсь миті знову спитав себе:

- А чому ти вже навчився? Ти перейняв од Чарани здатність бачити срібло у зимовому вечорі? А у травневому підвечері - спад сівява від червонощого ранку, який гладив буйний смарагд землі? Чи то запозичив од неї здатність чуттям розкривати таємницю слова.

Гана замислено дивився у ніч. І раптом на нього нашло справжнє об'явлення: ні! І ще раз - ні! Його слово, одержане від тоньки Чарани, мусить стати в устах настільки могутнім, щоби навіть гору могло пробити наскраз!

- А чому я прийшов сюди? Аби тут прийшло помярїти? Адже я - з бідних бідний. Якщо оте нчого відбрати, то залишиса лише я. Ет, Барборе, Дев'я силів нащадце! Ти - все і вся, бо маєш вєсь Калістан. Одначе, ти таки бідний. А якщо ти могутний, то скажи: чому співася пісню якогось-то Гани?

І дивлячись у той бік, у якому тієї ночі перебував Барборо з татаром, Гана на вгавав:

- Ти, Барборее, маєш і слово, і золото. А чи відаєш ти, що слово своєю могутністю плавить і срібло, і золото? Ось Халдей не має слова, а метал плавить вогнем. А слово - це вогонь також! Але і вогонь, і метал, і сам Халдей - це нима німота. А ще спитай себе, Барборее, чи золото купує слово, чи слово купує золото? Що з них могутніше?

І, знову розкошуючи на призьбі, він дав собі обітницю не брати до рук ребєки, аж доки не складе нову пісню, яка, подолавши відстань аж до табору на чужині, спіткала би Чанду і зворушила непохитного Барборо з його пихатою Лолією. О, це має бути така пісня, зачувши яку, соловейко проймається співчуттям і долучить її до власного співу.

Адже соловейка сам Девел навчив такому співу, в якому криється вєнє питання, від якого в нього і Чанди тепер були зворушені серця.

Іліє Мазоре,
"Чари циганської трюнди"

Гумор Степана Руданського

Серед письменників, які подарували читачам чимало гумористичних творів, чільне місце займає патріарх цього жанру Степан Руданський. Його світовикі, жарти, віршові оповідки смішні найперше тим, що герої потрапляють у неординарні ситуації, все, що з ними робиться, часто недоречно, смішне, не таке, як в житті. Письменник використовує різні засоби комічного (смішного), як цілком протилежне розуміння діловою особіою призначення, супр предметів, істот.

Дотепнює видється віршована світовічка Степана Руданського "Циган з хроном", яку і пропонуємо читачам "Романі Яг".

Циган з хроном

З копієюю циганчук
По ярмарку ходити
І купив би, може, що,
Та все не знаходить.
Уєє таке дороге,
А в нього копійка,
По копійці тїльки хрін
Пробасє жєдївка.
Мнявєса бідний циганчук,
Далї чо робити?
Бєз гостинця жє не їти,
Трєба щось кутити!
До жєдївки і побїє,
Купив того хрону,
За назуху положив
Та й пішов додому.
От удама циганчук
Свій хрін смакує,
В носі крутить та вертєть,
Своїли не вєстєє.
А єє-таки неборак
Хроно не кїдасє.
І скривїтєсьє, глєчє, їєть
Та вєє промовляє:
"Плачє, очї навїєні,
Щоб повїзїзали!...
Та жє бачиш самї,
Що ви кукували!..."

Романе чаціне

Ромські приказки

Андро муй гуле лава, андре бай чуврі.
На язикѹ мед, у рукаві нїж.

Єкѹ бїбахтало шай саворенге е бахт пгаррєл.

Один нїкчемник зможе вїм щастя полатати.

Анде бїда са сїкгльгоє (стювега).

В злиднях усьому навчїшиса.

Сїгєдєр тут авла бїда манушендар сар є рувєндар.

Скорїше тобї зашкодять лїудї, нїж вовкї.

Ко ачгєл бї лавєнгєро, прїнджарєл є дош.

Хто мовчїть, визнасє вину.

Андо вудар кашукєско шай марєс соде камєс.

По двєрях глухого можєш стукати скїлька хочєш

РОМАНИ ЯГ

Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства

Рєєстраційнє свїдоцтво серїє KV №5877 від 20.02.2002 р.

Шєф-рєдактор Аладар АДАМ
Рєдактор Євгєнія Наврочєка

Рєдакція нє завжди подїляє позицїю авторї. За точнїсть наведєних фактів вїдповідає автор. Рєдакція зберїгасє за собою право направлєти мову і скорочувати матеріалї.
Повнїй або частковїй рєдрукцїї матеріалї дозволяється лїше з посїланням на "Романї Яг"

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м.Ужгород, вул.Тєльманє, 1/48а,
тєлєфакс (03122) 61-58-05.
E-mail:romyag@tn.uz.ua
http://www.romaniyag.uz.ua

Вїддруковано в Ужгородській мїській друкарнї, вул. Руська, 13.
Умовн. друж. арк. 2,5. Тїраж 2500. Зам. № 1179

"Ромська красуня - 2002"

Марїя, 12 р.,
м. Ужгород

Ізолда, 13 р.,
м. Ужгород

Нєля, 14 р.,
м. Ужгород

Рєдакція газєти "Романї Яг" ї надалї запрошує ромських дївач (вїком вїд 12 до 20 рокїв) зятї участь у фотоконкурє

Для участї у конкурє сїд подати своє фото. Необхїдно також вказати вїк, мїсцє проживання.

ПІГРАСА

- Лікарю, куди ви мене вєзетє?
- В морг.
- Але я щє нє помєр.
- А я вас щє нє дозвї.

◆◆◆◆

- Докторо, кай тумен ман лїджан (їнгрен)?
- Анде трупарнє.
- Ай їнкє (мєйк) чї мувьлєм.
- Ай мє тумен на долїєнтєм.

◆◆◆◆

До лікаря приходить молода жїнка їз забинтованою рукою і ногою.
- Що з вами сталосє?
- Розумїєтє, лікарю, я вклєчила пїлосєс, а вїн мєнє вдарив у руку струмом.

- А з ногою що?
- Я його також вдарила.

◆◆◆◆

Ко докторо (дукгадо) авїлас тернї ромнї є васт пїндро пгангло бїнтога.
- Со туменца кєрдїлас?
- Ахальєс, докторо, мє пгабардем о пїлєсєсо, ай вов маладас ман елєктрикаса.

- Ай лє пїдрєга со?
- Ай мє лєс маладем.

◆◆◆◆

Зстрїчаютьсє двоє.

- Як жїтєтє? - пїтасє одїн.
- Нїчого. Коли погано себе почувасє, зберїасє швїдка допомєга, а коли добрє - мїліцїя.

◆◆◆◆

Аракгадьон пєн дуй мануш.

- Сар о дживїє пгучєл о єкр.
- Канчї (нїч). Кана най мїшто мангє ман лєл є сїдїярї дукгадї, а кана мїшто - є мїліцїя.

◆◆◆◆

Лїкар кажє пацїєнту:
- Кїньтє курити! Два грами нїкотїну вбївають конє.
- Божє милостївїй! Навїщо змушувати його курити?

◆◆◆◆

Докторо пгєнєл лє пацїєнтєскє.
- Шудє є сїварє! Дуй грами нїкотїно мударєл є грасєс.
- Дєвлє лачо! Состар зорарєн лєс тє сїварозїн?